

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 5-6
1987-1988

İstanbul, 1993

OSMANLI DEVLETİ Mİ, OSMANLI İMPARATORLUĞU MU?

Doç.Dr. Mehmet Maksudođlu

GİRİŞ:

Bu makalemizde önce, Osmanlıların kendilerine, devletlerine ne ad verdiklerini tesbit edeceğiz. Sonra da "İmparatorluk" kavramının en önemli üç boyutunu ele alarak bu sıfatın Osmanlılara uyup uymadığını inceleyeceğiz. İnceleyeceğimiz üç boyut sırayla:

- a) *Siyasî,*
- b) *Kültürel,*
- c) *İktisadî*

boyutlar olacaktır. Makale, bir sonuç bölümüyle bitmektedir.

Bilindiği gibi, herhangi bir kimseye, bir müessese veya ictimai varlığa, kendi adından başka bir ad vermek sübjektif değerlendirmeyi aksettirir ve adı değiştirilene karşı düşmanlığı içerir (gerektirir). Sözgeleş, Sünnî müslümanların "Mu'tezile" diye adlandırdıkları itikadî mezhebin mensupları, kendilerine "Adalet Ehli", "Tevhîd Ehli" veya "Hak Ehli" derlerdi. Fakat, yüzyıllardan beri, günümüze kadar Sünnî Müslümanlar, bu mezhebe "Mu'tezile" diye gelmişlerdir.

Öte yandan, bir kimse Amr b. Hişam'dan bahsetse, hemen hiç kimse kimin kasdedildiğini anlayamaz. Ama, Ebû Cehl (cehalet babası, timsali) denildiğinde, hemen herkes bu azgın İslâm düşmanını tanır. O, İslâma düşman olduğu için, Müslümanlar da ona düşman olup adını değiştirmişlerdir. Ad değiştirmenin, sbjektif değerlendirmeyi ve umumiyetle düşmanlığı içerdiği açık bir gerçektir.

Osmanlı belgelerine ve Osmanlılar zamanında yazılmış ve basılmış olan eserlere baktığımızda "Osmanlı İmparatorluğu" (Osmanlı Türkçesinde: İmparatoriye-i

Osmâniye) ibaresine HİÇ RASTLAMİYORUZ. (Görüyoruz ki, Osmanlılar, siyasî-ictimai müesseselerine دولة عليہ عثمانیہ (Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye) "Yüce Osmanlı Devleti" demektedirler. Aynı şekilde دولة سنیه (Devlet-i Seniyye) "Parlak, Güzel, Hoş Devlet" sözünü de kullanmaktadırlar.

Şu halde Osmanlı Devleti hakkında "Osmanlı İmparatorluğu" sözünü kullanan bir yazar, araştırmacı, tarihçi veya öğretim üyesi, bu iddiasını OSMANLI BELGELERİ ile desteklemek, Osmanlı belgelerine dayandırmak mecburiyetindedir. Bu iddia belgelere oturtulmadığı müddetçe temelsiz, asılsız, havada ve boşlukta bir laf olmaktan ileri gidemez.

Gerçek şudur ki, Osmanlılar kurdukları siyasî-ictimai müesseseye, devlete ASLA "İmparatorluk" dememişlerdir. T.C. Başbakanlık Arşivinde bu gerçek durumu gösteren binlerce belge, araştırmacıları beklemektedir.

Araştırmacı, tarihçi, başkalarının söylediği sözleri anlamaksızın tekrarlayan bir papağan olamayacağına göre, Osmanlılar hakkında "İmparatorluk" sözünü kullanmamalıdır. Türkiye'de okutulan ders kitaplarında bile "Osmanlı İmparatorluğu" ibaresinin kullanılıyor olması, böyle, düşüncesizce aktarmanın sonucu olsa gerektir.

Şu hususun unutulmaması gerekir ki, "İmparatorluk" kelimesi, sömürme, başka halkları ezme, zulüm konularını da içine alır.

Şimdi, Osmanlı arşivinden alınan belgeleri ve Osmanlılar döneminde yazılıp basılmış olan, devletin vazifeli memurları, resmî tarihçilerin eserlerinin konuyla ilgili bölümlerini inceleyelim:

Memâlik-i 'Aliyyemle Napolu Memâliki beyninde tahtel bahr vaz' ve temdid olunacak hatt-ı telgrâfi içün...(1)

Osmanlı Padişahı, Osmanlı ülkesinden görüldüğü gibi, "Memâlik-i Aliyye" diye bahsetmektedir.

Biz ki bilutfi'l Mevlâ Türkistan ve şâmil olduğu Memâlik ve buldânın Padişahı as Sultan İbnus Sultan as Sultân al Gâzi Abdulmecid Khân ibnus Sultân al Gâzi Mahmûd Khân ibnus Sultân al Gâzi Abdülhamîd Khanuz. İşbu Tasdiknâme-i Hümâyünümüzla beyân ve ilân iderüz ki DEVLET-İ ALİYYE'mizle Haşmetlü Netherlanda ve Bibâ KRALI Hazretleri beyninde mevcûd olan revabit-i düstiyi te'yid ile...(2)

Osmanlı Sultanı Abdülmecid Han, DEVLET-İ ALİYYE (Yüce Devlet)si ile Haşmetli hollanda ve Bibao Kralı arasında, karşılıklı konsolos bulundurma anlaşmasını tasdik etmektedir. Osmanlı Sultanı ve Halifeye "İmparator" denmesi çok gülünç olacağı gibi, devlete de imparatorluk denmemektedir.

1 BOA, Nâme-i Hümayün Defteri, (NHD), 12 s. 196.

2 BOA, NHD 12, s. 159. -

Saltanat-ı Seniyye'nin Peşte Baş Şehbenderi 'Asım Beyefendi سنیه (parlak, hoş) sıfatını kullanmaktadır, "imperyaliyye" değil. (3)

Osmanlılar, "İmparator" kelimesini pekala biliyorlardı ve bu kelimeyi kullanmışlardır, ancak, uygun şekilde ve gerçek imparatorlar için kullanmışlardır:

Haşmetlü Alamanya İmparatoru(4).

Almanya İmparatorunun baş yaverine Osmanlılar tarafından bir madalya verilmesi ile ilgili bu belgede görüldüğü gibi, o tarihte Almanya'nın başındaki hükümdarın sıfatı "İmparator" olduğu için, Osmanlılar da bu sıfatı kullanmışlardır.

Fransa İmparatoru Hazretleri...(5)

Osmanlı Devletinin Paris Büyükelçisinin, Fransa İmparatorunun Cezayir'i ziyareti sırasında, o tarihte hukuken bir Osmanlı vilâyeti olan Tunus'un başındaki Bey'in imparatora "hoşgeldin" ziyaretinde bulunmasını arz eden yazısının Osmanlı Meclis-i Vükelâsında görüşülüp, böyle bir ziyaretin uygun bulunmamasını bildiren bu belgede de, Fransa'nın o tarihte başında "İmparator" olduğundan, bu 'imparator' sıfatının kullanıldığını görüyoruz.

Haşmetlü Japonya İmparatoru Hazretlerinin Saray Nâzırı...(6)

Haşmetlü Avusturya İmparatoru...(7)

Haşmetlü Japonya İmparatoriçesi...(8)

...Roma İmparatoru olan müteveffâ Altıncı Karaluş...(9)

Eğer, Osmanlı Devleti ile anlaşma yapan devlet bir "Cumhuriyet" ise, Osmanlılar bu devletten "Cumhuriyet" diye söz etmektedirler:

Devleti osmâniyye ile Amerika Cumhuriyeti beyninde akdolunan tebdîl-i tâbi'iyet mu'âhedesi...(10)

دولت عليه ايله امريكا جمهوريتى بيننده عقد اولنان تبديل تابعيه معاهده سى

Osmanlı Devleti ile Amerika Cumhuriyeti arasında yapılan vatandaşlık değiştirilmesi ile ilgili andlaşma...

Buraya kadar sunduğumuz belgelerden açıkça anlaşıldığı gibi, Osmanlı ictimâiyye varlığının adı DEVLET'tir, bu DEVLET'in sıfatı olarak ALİYYE (yüce) ve

3 BOA, AMD 257, s. 163.

4 BOA, AMD, 256 s. 14.

5 BOA, AMD, 216 s. 37.

6 BOA, AMD, 257 s. 154.

7 BOA, İrade-Hariciye 6, 26 Şevval/1332.

8 BOA, AMD 257, s. 169.

9 BOA, NHD 8, s. 71.

10 BOA, AMD 218 s. 139.

SENİYYE (parlak, hoş) sözleri kullanılmaktadır. DEVLET'in yönetim şekli, düzeni ise SALTANAT'dır. Belgelerin hiçbirinde Osmanlı, başındaki hükümdar için 'İmparator', devleti için de 'İmparatorluk' (İmparatoriye) sıfatlarını kullanmamıştır. Osmanlı, kendi devleti için imparatorluk sıfatını kullansa idi, bu durum, Osmanlı Türkçesinde: امپراطوريه عثمانية (İmparatoriye-i Osmâniyye) şeklinde ifade edilirdi ki, böyle bir ifadeye Osmanlı belgelerinde rastlamak mümkün değildir.

Yazılı belgeler yanında, Osmanlıların resmî tarihçilerinin, vak'anüvislerin yazdıkları ve basılmış bulunan tarih kitaplarında da aynı gerçeği görürüz. Bu konuda birkaç misâl verelim:

الكلام فى ظهور الدولة العلية العثمانية

al-Kelâm fi Zuhûri'd Devlet-i'l-Aliyyet-i'l Osmâniyye (11)

Yüce Osmanlı Devletinin ortaya çıkışı hakkında söz (bilgi, söylenenler).

Na'îma (1655-1716) bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nin resmî vak'anüvisidir. Kullandığı, devletin resmî unvanında bir yanlışlık olsaydı, herhalde bu konuya dikkati çekilir ve doğrusu yazdırılırdı.

كامل طبع هذا التاريخ الجديد و الاثر المفيد المسمى بمحاسن الآثار و حقايق الاخبار
لاحمد واصف افندى المؤرخ فى الدولة العيلة العثمانية لا زالت

Yüce Osmanlı Devleti'nin müverrihi Ahmed Vâsif Efendi'nin 'Mehâsinul Asâr ve Hakayikul Ahbar' isimli bu yeni tarih ve faydalı eserinin basımı tamamlandı...(12)

Görüldüğü gibi, Osmanlı'nın olayları yazan resmî tarihçisi Ahmed Vâsif Efendi de, DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMANİYYE (Yüce Osmanlı Devleti) ibâresini kullanmaktadır.

Paris Andlaşması'nın bazı maddelerinde değişiklik yapan, Osmanlı ve Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya delegelerinin Londra'da kararlaştırdıkları hususları Osmanlı Devleti adına tasdik eden Padişah Abdülaziz'in tasdiknamesinde anılan ünvanlara bakalım:

Biz ki bilutfil Mevlâ Türkistan ve şâmil olduğu memâlik ve buldânın PADIŞAH'ı as SULTAN İbnu's-Sultan, as Sultan Abdulaziz HAN İbnu's SULTAN al GAZİ Mahmûd Han İbn-u's SULTAN al GAZİ Abdulhamîd HAN'ız. İşbu Tasdiknâme-i Hümâyunumuzla beyân ve i'lân ideriz ki

DEVLET-İ ALİYYE'mizle:

1 Haşmetlü ALAMANYA İMPARATORU ve

PRUSYA KRALI ve

11 Na'îmâ, Ravzatul Huseyn fi Hülâsati Ahbâril Hâfikayn c. I, s. 6.

12 Ahmed Vâsif, Mehâsinul Asâr wa Hakaayikul Ahbâr, Bulak 1243, II, 251.

- 2 Haşmetlü AVUSTURYA İMPARATORU ve
BOHEMYA ve MACARİSTAN KRALI ve
3 Asaletlü FRANSA CUMHURİYETİ'nin
HUKUMET-İ İCRAİYYESİ REİSİ ve
4 Haşmetlü BRETENYÓA-YI KEBİR ve İRLANDA
Memâlik-i Müctemia'sı KRALİÇESİ ve
5 Haşmetlü İTALYA KRALİve
6 Haşmetlü bütün RUSYALAR İMPARATORU Hazerâtı...
19 Muharrem 1288 (13)

Görüldüğü gibi, Osmanlı Hükümdarı kendisinden "PADİŞAH", "SULTAN", "HAN" diye, başında bulunduğu ictimai-siyasî müesseseden de "DEVLET-İ ALİYYE" diye söz etmektedir. Andlaşmaya taraf diğer hükümdarlardan da, İmparator iseler 'İmparator', kral iseler 'Kral', kraliçe ise 'Kraliçe', Cumhuriyetle idare edilen bir devletin hükümetinin başında bulunuyorsa, 'Reis' (başkan) diye söz etmektedir. Osmanlı Pâdişâhı Sultan Abdülaziz Han, kendisini imparator olarak görseydi, bu ünvanı kullanmakta tereddüt etmezdi.

Yüce Osmanlı Devleti ile Bavyera Kralı arasında varılan konsolosluk anlaşmasını tasdik eden Osmanlı belgesinde de aynı durumu, aynı gerçeği görmekteyiz:

DEVLET-İ ALİYYE ile Bavyera KRALI beyninde (arasında) şebbenderlik (konsolosluk) mukâvelesine (sözleşmesine) dair tasdiknâmedir.

Biz ki bilutfi'l-Mevlâ Türkistan ve şâmil olduğu memâlik ve buldânın pâdişâhı as SULTAN İbn-u's SULTAN as SULTAN Abdulaziz HAN İbn-u's SULTAN al GAZİ Mahmûd HAN İbn-u's SULTAN al GAZİ Abdulhamîd HAN'ız. İşbu Tasdiknâme-i Hümâyûnumuzla beyân ve i'lân ideriz ki DEVLET-İ ALİYYEmizle Haşmetlü Bavyera KRALI Hazretleri meyânında...(14)

Bu orijinal gerçek belge de, İstanbul'da, Osmanlı Arşivinde, etiketler konusunda başkalarından işittiklerini papağan gibi düşünmeksizin tekrar edenler yerine, gerçek durumla ilgilenen, ne dediğinin, ne yazdığının farkında olan "gerçek" araştırmacıları beklemektedir. Belgenin kendisi ünvanları açıkça belirtmektedir.

13 BOA, NHD 13, s. 73, (Ek: 1)

14 BOA, NHD 13, s. 71, (Ek: 2)

Divân-ı HÜMAYUN'a havale buyurulan işbu arzıhal mütâlea olundu. DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMANİYYE bayrağını hâmil olan merâkib-i bahriyyenin...(15)

Osmanlı Devletinin resmî adı bu belgede görülmektedir. Yüce Osmanlı Devleti Divan'ının sıfatı da: Humâyûn (Göge aid, Gökke ilgili, Gökten, Semâvî, İlâhî emirleri tatbik eden)dur, "Emperyal" DEĞİL.

Mekteb-i Tıbbiyye-i ŞAHANE emrâz-ı dâhiliyye muallimi Miralay Feyzi Bey'in Mirlivalığa terfi-i rütbesi...(16)

Osmanlı Tıp Fakültesi'nin sıfatı da belgede görüldüğü üzere, EMPERYAL değil, ŞAHANE'dir.

Birkaç örnek belge daha sunalım:

Asâkir-i ŞAHANE...(17)

"Emperyal" veya "Emperyaliyye" DEĞİL.

İkinci Fırka-i HÜMAYUN'da müstahdem...(18)

Osmanlı Ordusundaki Tümen'in sıfatı da, Ordunununki gibi HÜMAYUN'dur, 'Emperyal' DEĞİL.

Mekteb-i İ'dâdi-yi ŞAHANE'de resim hocası...(19)

Osmanlı Ortaokulunun sıfatı da ŞAHANE olarak anılıyor, 'Emperyal' DEĞİL. Halbuki, Osmanlılar 'Emperyal', 'İmparator' kelimelerini tabî biliyorlardı, ama bu kelimeleri, gerçek sahipleri hakkında kullandılar.

Tebe'a-i DEVLET-i Aliyye'den kumaşçı Ohannes Ağa'ya beşinci rütbeden Nişân-ı Mccidî ihşan buyurulmasına mebnî...(20)

Yedinci ORDU-YU HÜMAYUN...(21).

Osmanlılar, ordularından HÜMAYUN sıfatı ile söz etmektedirler. Çünkü, ilâhî bir mesaj taşıdıklarına inanıyorlardı. Hümâ, bildiği gibi, sürekli olarak gökte yaşayan, efsanevi bir kuştur, yumurtladığında, yumurta, yere değmeden havada çallar ve çıkan yavru uçmaya başlar. Yâni, Hümâ, diğer kuşlardan ayrı olarak, yere hiç değmez, hep göktedir. İlâhî mesaj İslâm'ın taşıyıcısı, uygulayıcısı, yayıcısı olan Osmanlı, ordusu için ORDU-YU HÜMAYUN "Hümâya, göge mensûb Ordu, Gök Ordusu", Dîvânî için Dîvân-ı HÜMAYUN "Göge mensûb Dîvân", Padişahın nâmesi

-
- 15 BOA, Muktezâ Defteri 21 s. 114. (Ek: 3)
 16 BOA, AMD 257 s. 72. (Ek: 4)
 17 BOA, AMD 257 s. 71.
 18 BOA, AMD 257 s. 71. (Ek: 5)
 19 BOA, AMD 256 s. 29.
 20 BOA, AMD 257, s. 149. (Ek: 6)
 21 BOA, AMD, 256 s. 34. (Ek: 7)

için Nâme-i HÜMAYUN "Göge mensûb nâme, yazı" deyimlerini kullanmıştır. İsteseydi ve uygun görseydi, pekâlâ EMPERYAL sıfatını kullanabilirdi; ASLA kullanmamıştır, devletine de İMPARATORİYYE dememiştir. Osmanlıyı İmparatorluk sıfatıyla yaftalamaya hiç kimsenin de HAKKI YOKTUR. Çünkü, İmparatorluk kelimesinin bizzat kendisi "sömürme, baskı, zulüm" manalarını da ihtiva etmektedir.

Mümkündür ki, bir devlet, kendisi hakkında 'emperyal' sıfatını kullanmaz, devletine 'imparatorluk' adını da vermez, yine de fiilen imparatorluk olabilir. İmparatorluğun en bâriz özelliklerini inceleyerek bu özelliklerin Osmanlıda bulunup bulunmadığına bakalım:

A. SİYASİ ÖZELLİK

İmparatorlukta, yönetimi elinde tutan bir hâkim kavim ile, bu kavmin hakimiyeti altına girmiş diğer kavimler vardır. Hükümlerlik, idare, hâkim kavmin tekelindedir ve bu hâkim kavim diğer kavimlere neyi uygun görürse uygular, onları dileği gibi yönetir, başka kavimlere yönetim kademelerinde yer vermez.

Olğuları ve gerçekleri tesbit etmekte, karşılaştırma, kesin olarak en sağlam ölçüdür, yoldur. Şimdi bazı batılı yazarlardan birkaç alıntı sunalım:

"Emperyalizm (Latince imperium: kudret, iktidar kökünden türemiştir) bir imparatorluğa sahip olmak, onu yönetmek ki, umumiyetle TİCARİ ve SİNAİ GENİŞLEME'nin bir parçası olarak gerçekleşir. 15. yüzyıldan itibaren İSPANYA, PORTEKİZ, HOLLANDA, FRANSA ve İNGİLTERE deniz aşırı imparatorluklar meydana getirmeye başladılar. Mamafih ÇAĞDAŞ EMPERYALİZM 1880'lerden başlar, geri kalmış Afrika'da koloniler elde etmede ırmarışa geçer." (22)

"Avrupa Emperyalizmi ve Emperyal Yönetim, yabancı kavimlerin ve diğer ülkelerin Avrupa'lılar tarafından yönetilmesi, Avrupa hakimiyetinin en göze çarpan görüntüsüdür. Emperyalizmin ne olduğu hakkında birçok görüşler ileri sürülmüşse de, emperyalizm anlayışını "diğer hükmetme ve nüfuz vasıtaları da bulunmakla birlikte, doğrudan ve resmî âmirlik" anlayışına hasretmek bu konuda yardımcı olabilir...

Ondokuzuncu yüzyılda AVRUPA EMPERYALİZMİ daha uzaklara taşındı, yayıldı ve öncekinden çok daha etkili hâle geldi. Bu, iki ayrı safhada meydana geldi: 1870'lerden başlamasını ilk safha saymak uygundur. Bu safhada, eski EMPERYAL güçlerden bazıları İMPARATORLUKLARINI dikkat çekici biçimde genişletmeye devam ettiler, Rusya, Fransa ve Büyük Britanya böyle oldu. Diğerleri durakladı ve imparatorluklarının küçülmüş olduğunu gördü, bu grupta Hollanda, İspanya ve Portekiz bulunmaktadır." (23)

22 Chris Cook, *Dictionary of Historical Terms*, Macmillan, London.

23 J.M. Ruberts, *The Hutchinson History of the World*, p. 835.

Görüldüğü gibi, emperyalizmin ne olduğunu, hangi devletlerin imparatorluk olduğunu anlatan Batı'da yazılmış eserlerde, Osmanlıdan hiç söz edilmemektedir. İmparatorluğun genişlemesi, TİCARİ ve SİNAİ genişleme ile birlikte yürümektedir. Halbuki, Osmanlıda TİCARET, Osmanlının temel unsuru olan Türklerin değil, Gayr-i Müslim Osmanlı tebeasının, rumların, ermenilerin, yahudilerin elinde idi. Osmanlı için sinai genişleme şöyle dursun, Osmanlı toprakları, Avrupa sinai gelişmesinin rekabet alanı haline gelmiş ve sonunda Osmanlının yıkılışına sebep olmuştur. Ticari hayatta ise mesela İngiliz Hint Kumpanyasına benzer bir Türk-Osmanlı Müessesesi gösterilemez. Osmanlı Türkü, Yemen'e Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'yi korumak için 16. yüzyılın büyük haçlı deniz gücü Portekiz, Babül Mendep Boğazından geçmesin diye gitmiştir. Gidiş tamamen Osmanlının islami dünya görüşüne uygundur, ticaret için, sömürme için değildir. Sözgelimi, İngiltere'deki 'Hindistan Kumpanyası'na benzer bir Yemen-Osmanlı kahve kumpanyası kurulmamıştır, mevcut olmamıştır.

Diğer bir batılı yazarı okuyalım:

"...Ondokuzuncu yüzyıla kadar Türkler kendilerini öncelikle Müslüman kabul ettiler; esas itibarıyla bağlılıkları çeşitli seviyelerde İslama ve Osmanlı Hânedânına ve devlete idi. Adamın konuştuğu dil, oturduğu bölge, mensûb olduğunu iddia ettiği ırk şahsî, hissi ve ictimai bakımdan bir mana ifade ederdi. Bunların siyasi hiçbir geçerliği yoktu. Türkler kendilerini İslamla öylesine bütünleştirmişlerdi ki, Türk kavmine mensup olma hissi bile silinmişti, bu, Türk dilinin hayatietini devam ettirmesine ve teoride olmasa bile fiilen bir Türk devletinin varlığına rağmen böyle olmuştur. Halk arasında, köylülerde ve göçebelere bir Türklük duygusu devam etti ve zengin fakat ihmâl edilmiş bir halk edebiyatında ifadesini buldu. Yönetici ve okumuş gruplar ise, İslâm (çerçevesi) içinde ayrı bir kavmi kültür grubu olarak, kimliklerinin farkında olma duygusunu, Araplar ve İranlılar kadar muhafaza etmemişlerdir" (24).

Pâdişah adına Osmanlı ülkesini yöneten sadrâzamların, devlet teşkilâtında en üst kademeyi temsil eden vezirlerin pekçoğu -bilhassa Fâih devrinden sonra- Türk olmayan unsurlardan gelmiştir. Bir imparatorlukta, hâkimiyet altına alınan halklara hemen hiçbir hak verilmez veya pek az hak verilir. Hükmedilen halkların özellikleri, kimlikleri bile tanınmaz, bu halklar nörtleştirilir, ikinci, üçüncü sınıf insan muâmelesine tâbi tutulur. Osmanlı ise hâkimiyeti altına aldığı gayrı müslimlere, inançlarına göre 'millet' nizamına göre muâmele etmiştir. Her inanç zümresinin, milletin başına kendilerinden birini getirmiş, dinî teşkilâtlarına, ibadetlerine, mabedlerine hürriyet tanımıştır. Devletin dini olan İslâm, Türklerin tekelinde tutulmamıştır, herkese açıktır. Bir gayrı müslim, müslüman olunca, önünde bütün devlet kademeleleri -vezirlik ve sadrazamlık dahil olmak üzere- açıktı. Osmanlının millet siyasetinden yabancılar, övgüyle söz etmekten kendilerini alamazlar:

"...Osmanlıların, millet sistemi gibi siyasi bakımdan övgüye değer İslâmî uygulamalar, düşük gümrük vergileri... sebebiyle öğülmeleri gerekir..."(25).

Emperyalist bir yönetim altında yaşayan, mağlup, ezilen halkların her fırsatta bu idareden kurtulmaya çalışmaları pek tabii bir olaydır. Eğer Osmanlı Devleti emperyalist olsaydı, 1402 yılında Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Ankara Savaşında Emir Timur'a yenilince, Osmanlının Avrupa topraklarındaki gayri müslim halkların ayaklanması gerekirdi. Bu ülkeler arasında Sırbistan, Bosna, Hersek gibi yeni fethedilmiş olanları da vardı, ayaklanmaları, bağımsızlıklarını ilan etmeleri çok kolaydı. Çünkü, Yıldırım Bayezid'in oğulları hakimiyeti ele geçirmek için birbirleriyle savaşıyorlardı. Çelebi Mehmet, 1413 yılında Osmanlı birliğini yeniden kuruncaya kadar, Osmanlı ülkesinde kardeş savaşı aralıklarla devam edip durmuştur. O devirde kayda değer bir Osmanlı donanması da yoktu. Osmanlılar, ordularını Anadolu'dan Rumeline geçirirken, çoğu zaman ücretle Ceneviz gemilerinden yararlanırlardı. Yani, Osmanlı ülkesi, fiilen, coğrafi olarak ikiye bölünmüştü, iç savaş da devam ediyordu. Gayri müslimlerin ezici çoğunlukta olduğu yerlerde bile Osmanlıya isyan olmamıştır. Çünkü, Osmanlı, bölgeyi, sömürücü bir emperyalist güç olarak değil, tam tersine yeryüzünde insanların insanca yaşamasını öngören İslam'ın en güçlü siyasi uygulayıcısı olarak adaletle yönetiyordu. Bölge halkı Osmanlı idaresinden memnundu. İç savaşa, istiklâl elde etmek için kullanılması gereken bir fırsat olarak değil, Osmanlının iç meselesi olarak bakıyordu. Aynı bölgede günümüzde, Sırplarla Hırvatlar, değişik mezhepten Hristiyanlar, birbirleriyle savaşmaktadırlar. Aynı Sırp ve Hırvatlar Osmanlının 500 yıl önceki gayri müslim tebeası, Osmanlıya isyan etmemişlerdi. Osmanlı, 'İmparatorluk' olsaydı, 'Emperyalist' olsaydı 1402-1413 arasında, isyan etmezler miydi? Osmanlı emperyalist olsaydı, emperyalistlerin uyguladığı 'mağlup halkları kimliklerinden uzaklaştırma' politikası gütseydi, Osmanlının dört yüz yıldan fazla kaldığı bölgede bugün bir Sırp, bir Hırvat bulunur mu idi?

Osmanlı, 'Kitap Ehli' tebeasına, inançlarına göre yaşamak hususunda, 20. yüzyılda bile birçok ülkede görülemeyen derecede hürriyet vermişti. Emperyalist bir devlette baskı biraz hafifleyince, halkların nasıl davrandığını, çağımızda SSCB'de olanlara bakarak görebiliriz.

Osmanlı Devleti, Paris Andlaşmasını tadil için Londra'da toplanan konferansta, tebeasından bir Hristiyan, bir Rum tarafından, adıyla, sanıyla Konstantin Mosurus Paşa tarafından temsil edilmiştir. (26)

25 C.M. Kortepeter, Comment on Halil İnalcık's "The Turkish Impact on the Development of Modern Europe" in "The Ottoman State and It's Place in World History", Ed. by. Kemal H. Karpat, p. 59, Leiden 1974.

26 BOA, NHD 13 s. 73.

Yine, Osmanlı Devleti'nin konsolosu olarak Bavyera'da bulunan kişinin bir Müslüman-Türk değil, Hristiyan-Rum Aristarki Bey olduğunu görüyoruz. (27)

Bunlar sadece birkaç örnektir. İslâm dâvası için var olan Osmanlı Devletinin, gayr-ı müslim tebeasına karşı İslâma uygun olarak, çok hoşgörülü olduğunu biliyoruz. Osmanlı kabinesinde Hristiyan-Ermeni vekiller vardı.

Bütün bu sıraladığımız hususlar, bir Emperyalist-Türk Devleti manzarası gösteriyor mu?

B. KÜLTÜR CEPHESİ:

Emperyalist bir yönetimin en çarpıcı özelliklerinden biri, hâkimiyeti altına aldığı halklara kendi dilini öğretmesi, çeşitli yollarla bu işe halkları sevk etmesi, dilini, imparatorluğun her köşesinde 'birinci dil' haline getirmesidir. Dil, bilindiği gibi, 'kültür'ün kabı ve en önemli vechesidir. Kültür işe, 'insan'ın biyolojik varlığının ötesinde, insanın yaşama tarzını belirleyen, bütün gelenekleri içine alan, bir insan cemiyetini ötekenden farklı kılan, insana insanlık haysiyetini veren en önemli husustur. Öyle ki, ırkı ne olursa olsun, "insan" denen varlık, hangi kültür içinde yetişmişse, o kültürün bir parçası haline gelir, o kültürün esas sahibi olan milletin bir ferdi olur. Kısacası, insan, hangi milletin kültürü içinde yetişmişse, şahsiyeti hangi kültürle yoğrulmuşsa, o kültüre mensubtur, asil ırkı, biyolojik bir özellik olarak, tâli derecede kalır.

Karşılaştırma en sağlam yoldur. Gerçekten emperyalist bir yönetimin altında kalmış olan Afrika kıt'asının yerli halkı, neredeyse kimliklerini kaybetme noktasına getirilmişlerdir. Esas olarak okumuşlar, sonra da geniş bir halk kitlesi İngilizce veya Fransızca konuşup anlaşır duruma gelmiştir. Öyle ki, İngiliz yönetimi altındaki bir yerli Afrika'lıya, İngiltere'de hiç bulunup bulunmadığı sorulduğunda, "hayır, anavatanında (yurtta) hiç bulunmadım" (I've never been home) cevabını almak tabii, sıradan bir olaydı. Afrika'nın kafa yapısı, şanki İngiliz imiş gib biçimlendirilmişti. Fransız yönetimi altındaki bir Cezayir'li veya Tunus'lu, Fransızca bilmiyorsa adeta açlıktan ölmeye mahkumdu. SSCB'de Rus olmayan milletlerin hemen hemen bütün fertleri Rusça bilip konuşmakta, okumakta ve yazmaktaydı. Mısır'da ise, üni-versitede, meselâ tıp, Arapça olarak öğretiliyordu. İngiliz işgalinden sonra kültürel şartlar öylesine değişikliğe uğradı ki, bugün bile, 1993 yılında, Mısır'da tıp öğretimi, Arapça değil, İngilizce olarak yapılmaktadır.

Osmanlılar ise, Türkçeyi bütün diğer kavimlere öğretmek için çaba sarfetmek bir yana, devletin resmî okullarında ve üniversitelerinde, medreselerde en az beşyüz

yıl boyunca öğretimi Arapça olarak yapmışlardır. Çünkü, Osmanlı Devleti, İslâm için vardı, İslâmın en güçlü siyasî teşekkülü idi, Osmanlı için İslâm "varoluş sebebi" "Raison d'être" idi. Ancak 19. yüzyılda bazı fakültelerde Fransızca, öğretim dili olarak kullanılmaya başlanmıştır. Arapça ise, devletin yıkılışına kadar öğretilmeye ve medreselerde öğretim dili olarak kullanılmaya devam etmiştir. Türklerin İslama girmeleriyle başladıkları, Türkçeyi, Kur'an harfleri ile, Arap harfleri ile yazma işlemi, Osmanlıda da devam etmiştir. Türk dili, Türklerin İslâma girmelerinden 1928 yılına kadar Arap harfleriyle yazılmıştır. Osmanlı Türkçesinde %60 oranında Arapçadan girme kelime vardır. Bugün bile Türkçede %30 Arapça kökenli kelime bulunmaktadır. Türk dilinde yazılan şiirler, tarih kitapları, asırlar boyunca Arap harflerinden libas giymiştir. Arap harfleriyle yazılmış her türde en güzel yazılar, Türk hattatlarının kaleminden çıkmıştır. Kur'an-ı Kerim, el yazması olarak en güzel biçimde Türk hattatları tarafından yazılmıştır. Öyle ki, "Kur'an-i Kerim Hicaz'da nâzil oldu, Mısır'da (en güzel biçimde) okundu, İstanbul'da (en güzel biçimde) yazıldı" denmiştir.

Bir insan için, "ad"ın ne derece önemli olduğu açıktır. Öyle ki, Arapçada "özel isim" demek olan (علم) aynı zamanda "bayrak" demektir. Bir devleti temsil eden bayrak ne ise, bir şahsı gösteren, temsil eden, ad odur, o kadar önemlidir. Osmanlı hükümdarlarının adlarını görelim:

Fahrüddin Osman 1299, İhtiyârüddin (veya Şücâüddin) Orhan 1326(28), Murâd 1360, Bâyezid 1389, Mehmed 1402-1421, Şehzâde Süleyman 1403, Mûsâ Çelebi 1410, Murâd 1421, Mehmed (Fâtih) 1451, Bâyezid 1481, Selim (Yavuz) 1512, Süleymân (Kânûnî) 1520, Selim 1566, Murâd 1574, Mehmed 1595, Ahmed 1603, Mustafa 1617, 1621, Osman (Genç) 1618, Murad 1623, İbrâhim 1640, Mehmed 1648, Süleymân 1687, Ahmed 1691, Mustafa 1695, Ahmed 1703, Mahmûd 1730, Osmân 1754, Mustafa 1757, Abdülhamîd 1773, Selîm 1789, Mustafa 1807, Mahmûd 1808, Abdülmecîd 1839, Abdulazîz 1861, Murâd 1876, Abdülhamîd 1876, Mehmed Reşâd 1909, Mehmed Vahîdeddin 1918-1922.

Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümü Osmanlılarca yönetildi. Osmanlı Türkleri gitmeselerdi, Cezayir, Tunus ve Libya halkları İspanyolca konuşan Hristiyan-Katolik ülkeler haline gelecekti; aynen İspanya'da olduğu gibi. Endülüs İslam devletini yıkıp Kuzey Afrika'da ülkeler zaptetmeye başlayan 16. yüzyılın büyük haçlı gücü İspanya'yı, Kuzey Afrika'da Osmanlı durdurdu. Yoksa, günümüzde İspanyolca konuşan, Hristiyan-Katolik Güney Amerika (Portekizce konuşan Brezilya, yine Hristiyan-Katolik) gibi, Latin Afrika meydana gelecekti. Fransa, İtalya ve İngiltere, bu Kuzey Afrika ülkelerini Osmanlıdan aldılar, sömürdüler ve oralarda kendi

kültürlerini yerleştirdiler. Fransız, İtalyan, İngiliz hükümdarları arasında, Arap ismi taşıyan BİR TEK KİŞİ var mıdır? Tasavvur bile edilemez. Osmanlı Hükümdarlarının HEPSİ arapçadan gelme isim sahibidir. Çünkü devlet İslam Devleti idi, Arapça da, Devletin temel doktrininin Kutlu Kitabı Kur'an-ı Kerim'in dilidir. Kuzey Afrika'yı hakimiyetine alan Osmanlı, kendi dilini Arap harfleri ile yazıyordu. Aynı bölgeleri zapteden Fransız, İtalyan ve İngilizler, kendi dillerini Arap harfleriyle yazdılar mı? Bilâkis, günümüzde bile, kültür emperyalizminin bir parçası olarak, Araplara, Latin harflerini tavsiye etmekte, her fırsatta bunu ileri sürmektedirler.

Bir imparatorluk, bir emperyalist devleti, kendi milletine, yönettiği halkın dilini öğretir mi? Yönettiği milletin dilini, kendi öğretim kurumlarının hepsinde, öğretim dili olarak yüzyıllarca kullanır mı? Emperyalist bir devletin hükümdarları, yönettikleri bir halkın isimlerini kendi isimleri olarak kullanırlar mı? Emperyalist bir devlet, kendi dili için, yönetimi altında bulundurduğu bir milletin yazısını asırlar boyunca kullanır mı? Osmanlıda Arap harfleriyle icra edilen hat sanatının öyle köklü bir geleneği teşekkül etmiştir ki, Osmanlı Devletinin yıkılışından 70 yıl sonra bile, günümüzde en usta hattatlar Türkiye'de bulunmakta, bazı hattatlar Arap ülkelerine hat üstâdı olarak gitmektedirler. İngiltere veya Fransa'da, öğretim dili olarak Arapçanın kullanıldığını tasavvur etmek mümkün müdür? İngiliz ve Fransız dilinin Arap harfleriyle yüzyıllar boyunca yazılması düşünülebilir mi? Bu durum, Türkiye'de ve Türkçede gerçekleşmiştir. Türkçe gramer kaaidelerini bile, ilk olarak bir Türk değil, bir Fransız, Jean Deny yazmıştır. Osmanlı'nın resmî öğretim kurumu olan medreselerde okuyanlar için morfoloji (sarf) ve sentaks (nahv) Arapçaya mahsus ilimlerdi. Kendi kavmiyetini İslâm içinde eritme ameliyesi, Osmanlı Devletinin sonuna kadar -İttihad-Terakki devrindeki bazı istisnalar dışında- devam etmiştir. Bu kafa yapısı, Osmanlı'nın son devrinde yetişmiş ve Cumhuriyet devrinde milletvekilliği yapmış olan Besim Atalay'da tepki uyandırarak, onu, Türk Dili ile İbadet adlı kitap yazmaya sevk etmiştir.

Arapça ve İslâm Kültürü, Osmanlı fikir hayatının esâsı, temeli idi. En güçlü şâirlerden biri, Fuzûlî, meşhur "su kasidesi"ni, Hz. Muhammed (A.S.)'ın övgüsü için yazmıştır. Okunduğunda su şiriltısını kulağa getiren kasîdede, o büyük zâtı arama yolunda, suyun sarfettiği çabalar anlatılır. Hemen her Osmanlı-Türk evinde çoğu zaman bir ışık kaynağı, lâmba kompozisyonunda olan, Arapça Şemâil-i Şerife (Hz. Muhammed (a.s.)'ı tasvir eden Hz. Ali (r.a.)'ın sözləri) bulunurdu. Osmanlı Padişahının tuğrası değil. Hutbede bile hatîb, Hz. Muhammed (a.s.)'ın, sahabelerin vs.'nin adlarını andıktan sonra, Osmanlı Halifesinin adını anarken, iki basamak aşağı inerdi. İslâmın çekilen kılıcı Osmanlı'nın Halifesi, İslâmın ilk büyüklerinden daha aşağı basamakta anılırdı.

Osmanlılar Devrinde Türk dili ile ilgili olarak, bir gayrı müslim Arap yazardan alıntı sunalım:

"Osmanlı Sultanının Türkçe konuşan bir hizmetkârının, kendini mutlaka Türk olarak kabul etmesi gerekmezdi; Sultanın Türkçe konuşmayan bir tebeası, kendini -en son yıllara kadar- siyasî hayatın dışına itilmiş hissetmezdi." (29)

Dilin önemi konusunda, son olarak, Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle ve Mısır Devlet Başkanı Abdünnâsır hayatta iken geçen bir olayı hatırlatalım. Olay, hiçbir yorumu, açıklamaya ihtiyaç bırakmayacak kadar açık ve çarpıcıdır.

Abdünnâsır, bir ara (1964-65 yıllarında) Mısır okullarında İngilizce yerine başka bir batı dili öğretilmesine karar verdi. Charles De Gaulle, Mısır'a, bütün masrafları Fransa'ya ait olmak üzere, derhal dörtyüz Fransız öğretmen gönderilmesini kararlaştırdı.

C. İKTİSADÎ CEPHE

Bir imparatorluk idaresi sömürgelerinden mümkün olduğu kadar yararlanmak için, tacirlerini, iş adamlarını kullanır. Osmanlı idaresinde ise, Türk asıllı kayda değer tacir yoktu. Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar ticaret, gayrı müslim tebeanın elinde idi. Çünkü:

"Müslümanlar sadece dört meslek biliyorlardı: İdare, savaş, din ve tarım. Sanayi ve ticaret, bu işi miras olarak devralagelen gayrı müslim tebeaya bırakılmıştı." (30)

Hangi insafli ve tarafsız tarihçi, yazar, Osmanlının emperyalist olduğunu, Osmanlı Devletinin imparatorluk olduğunu söyleyebilir? Osmanlı Devleti emperyalist olsaydı, asıl unsur olan Türkler, bu devlette en zengin tebea olurdu. Gerçek ise hiç de öyle değildir.

Emperyalist güçler, ticaret sahası ve pazar bulmak için savaflara girmişlerdir. Ondokuzuncu yüzyıl Avrupa tarihi, bu çeşit olaylarla doludur. Osmanlı Devleti ise, bambaşka sebeplerle var olmuştur, savaflara girmiştir. Osmanlı, kendini, insanların yeryüzünde insanca yaşamasını sağlayan İslamın temsilcisi olarak görüyordu ve öyleydi. Osmanlı'da, Nizam-ı Alem anlayışı vardı. Ne kadar ilgi çekicidir ki, Osmanlıya bağlı Cezayir Dayısı, Osmanlı tebeasından bir Yahudi tacirin hakkını savunurken kızıp, Fransız konsolosuna hakaret etmiş ve bu hakareti, 1830'da, Fransa'nın Cezayir'i işgali için güzel bir bahane olmuştur. Osmanlı Devleti İmparatorluk olsaydı, Cezayir, bu imparatorluğun bir sömürgesi olurdu. Bir sömürge valisi, hem de

29 Albert Hourani, *The Ottoman Background of the Modern Middle East*, in "The Ottoman State and Its Place in World History", Ed. by K. H. Karpat, p. 67, Leiden 1974.

30 Prof. Dr. Bernard Lewis, age., s. 35.

kendi milletinden olmayan bir tacirin hakkını böylesine savunarak koca bir ülkenin kaybına yol açar mı?

Osmanlı Devleti hakkında 'İMPARATORLUK' yaftasını İLK OLARAK KİMİN KULLANDIĞINI tesbit etmek ilgi çekici bir konudur. Osmanlı Devleti, NE ZAMAN, hangi tarihte bir 'imparatorluk' olmuştur? İlk Osmanlı imparatoru(!) kimdir? Osmanlıya, asla kullanmadığı bu sömürü, zulüm, baskı kokan yaftayı yapıştırmaya KİMİN HAKKI VARDIR? İşittiğini düşünmeden tekrarlayan bir PAPAĞAN ile, işittiğini, okuduğunu süzgeçten geçiren, tahkik eden, yazarken daha da dikkatli olması gereken ARAŞTIRICI TARİHÇİ arasında fark olması gerekir.

SONUÇ:

Bu makalede, hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde tesbit edilmiştir ki, Osmanlılar, kurdukları, yönettikleri ictimai-siyasi teşekküle DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMANİYYE (Yüce Osmanlı Devleti) veya DEVLET-İ SENİYYE (parlak, hoş devlet) demişlerdir. Osmanlılar, devletleri için 'imparatorluk' sıfatını ASLA kullanmamışlardır. Bu sıfatı, kendileri dışındaki, resmî sıfatları da öyle olan imparatorluklar için kullanmışlardır.

'İmparatorluk' kavramı:

a) Siyasî, b) Kültürel, c) İktisadî,

bakımlardan Osmanlıya hiç uymamaktadır. Pek çok durumda bunun tam tersi müşâhede edilmektedir.

Herhangi bir varlığa, kendi özel adından başka bir ad vermek SÜBJEKTİF değerlendirme demektir..Halbuki, araştırmacı, tarihçi, OBJEKTİF olma durumundadır.

Öyleyse, Osmanlıya 'İmparatorluk' demenin HİÇBİR TEMELİ olmadığına göre, Osmanlı ictimai-siyasî teşekkülünü, altıyüzyıl boyunca dünyanın en önemli bölgelerine hükmetmiş ve tesirleri çeşitli alanlarda günümüze kadar gelen bu büyük siyasî yapıyı, kendi adıyla, özel adıyla çağırarak zaruridir. Osmanlı, kendine: DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMANİYYE (Yüce Osmanlı Devleti) demiştir. Bizim de en az OSMANLI DEVLETİ dememiz gerekir. İftira kokan, kirli İMPARATORLUK yaftasını Osmanlıya yamamaya hiç kimsenin hakkı yoktur.

Bazı Türk tarihçilerin de dikkatsizlikle 'Osmanlı İmparatorluğu' diye yazdığını biliyoruz. Yanlıştan dönmek fazilettir. "Hakka rücu Bâulda ısrârdan hayırlıdır." Papağanlık kolay, gerçek âlimlik ise zordur.

Osmanlı Devletine 'Osmanlı İmparatorluğu' demek, 'Fatih, fötr şapka giyerdi' demek kadar münâsebetsizliktir.

